

Beszámoló egy hallgatói projektről:

Fordítástudomány – fordításban

Robin Edina

robin.edina@gmail.com

1. Bevezetés

Evidens módon az egyetemi szakfordítóképzés célja, hogy a hallgatók fordítói kompetenciáját fejlessze, márpedig ehhez feltétlenül szükséges, hogy a hallgatók rendszeres és lehetőleg aktuális témákra épülő fordítási feladatokat kapjanak. A hétről hétre elkészítendő fordítások többnyire rövid szövegek, amelyek segítségével gyakorlati tapasztalatokra tehetnek szert, és az oktatóktól kapott visszajelzések alapján haladhatnak tovább előre. Ritkán adódik azonban lehetőségük hosszabb szövegekkel dolgozni, még a kötelezően teljesítendő szakmai gyakorlat keretében is, pedig a valóságban gyakorta előfordul, hogy egy fordító akár több száz oldalas dokumentumokkal is kénytelen megbirkózni. A szakfordító hallgatók első nagyobb lélegzetű megmérettetését a szakdolgozat elkészítése jelenti, amelynek során egy harmincezer leütést tartalmazó szakszöveget kell lefordítaniuk – alapos terminológiai munkát követően – olyan minőségben, hogy akár lektorálás nélkül is publikálható legyen.

Amikor 2018 elején beindult a szakdolgozat „szezon”, felmerült bennem a gondolat, hogy azoknak a hallgatóknak a munkáját, akik fordítástudományi tanulmányt választottak a szakdolgozatuk alapjául, érdemes lenne kötet formájában hivatalosan publikálni – ilyen módon nemcsak a könyvtár szekrényekben porosodnának az értékes fordítások, hanem bekerülnének a tudományos köztudatba is. A gondolat apropóját másrészt az a tény adta, hogy a szakdolgozat elkészítéséhez, a terminológiai megalapozáshoz fordítástudományi témában viszonylag kevés fordítás során keletkezett párhuzamos szöveg áll rendelkezésre, hiszen magyar nyelvre ritkán fordítunk ilyen témájú szakmunkákat. Úgy véltem, hogy a publikáció a későbbiekben segítheti a fordítástudományi cikkeket fordító szakdolgozók munkáját, sőt akár egy fordítástudományi terminusjegyzéknek is alapot vethet. A gondolatot felvettem a mesterképzésben és szakirányú továbbképzésben részt vevő, végzős hallgatóknak, akik örömmel vállalkoztak a feladatra, így a szakdolgozati kötelezettségeink mellett belevágtunk a közös publikációs projektbe is.

2. Szövegválasztás és szerzői jogok

A hallgatók a szakdolgozatokra vonatkozó követelmények szerint választották ki a fordítandó forrásnyelvi szövegeket: öt évnél nem régebbi, szakemberek által, szakembereknek írt cikkek közül keresgélhettek. A kiválasztott tanulmányok nem csupán a hallgatók széles érdeklődési köréről és jártasságáról tanúskodnak, hanem a fordítástudomány interdiszciplináris természetét is jól illusztrálják, a választott témák között szerepel az audiovizuális fordítás relevanciája, a gépi fordításban rejlő kihívások és lehetőségek, a közösségi közreműködésen alapuló fordítás nyelvi igazságossága, a fordítók kockázatkezelése és a bírósági tolmácsolás jellemzői. A cikkek a nemzetközi szakirodalom elismert irodalomtudományi, nyelvtudományi és kifejezetten fordítástudományi folyóirataiból származnak (*Target, Meta, Perspectives* stb.). Természetesen a kiválasztott szövegek számos esetben hosszabbnak bizonyultak a szakdolgozathoz szükséges harmincezer leütésnél, de a hallgatók vállalták, hogy a cikkek magyar nyelvű publikációjához lefordítják a tanulmányok fennmaradó részét is.

A magyar kiadáshoz mindenképpen szükséges volt beszerezni a szerzők és az eredeti cikkeket megjelentető folyóiratok kiadójának hozzájárulását. Mivel kereskedelmi forgalomba nem kerülő, egyetemi kiadványról volt szó, mindez nem ütközött jelentősebb akadályba: a kiadók nagylelkűen engedélyezték a fordítások reprodukcióját, azzal a feltétellel, hogy nem szerepeltetjük az eredeti szöveget a fordítás mellett, és pontosan megjelöljük hivatkozásban a cikk eredeti megjelenését. A szerzők megtiszteltetésnek vették, hogy a hallgatóink választása éppen az általuk írt tanulmányra esett, örömmel adták beleegyezésüket a publikáláshoz, sőt még a segítségüket is felajánlották a hallgatóknak, ha valahol netán elakadnak a fordításban, mert nem értik pontosan a szöveget. A hallgatók számára csaknem varázslatos élményt jelentett, ahogyan a fordítástudomány szaktekintélyei pusztán névből egyszer csak megelevenedtek, és sok sikert kívánva kommunikáltak velük. Ilyen módon a világ számos egyetemének oktatójával teremtettünk kapcsolatot: nem csupán a nyelvi határokat döntögettük, hanem a nemzetközi tudományos világban is sikerült kapukat nyitnunk.

3. Fordítás és lektorálás

A hallgatók hozzáláttak a fordításhoz, és a szakdolgozati protokollnak megfelelően elküldték a témavezetőnek az első tízezer leütés fordítását, majd a visszajelzések alapján folytatták a munkát, hogy elkészülhessen a dolgozat. A szakdolgozat befejezése után a hosszabb cikkek fordításának befejezésével folytatódott a munka, eközben megtörtént a szakdolgozatok javítása és értékelése is; ezek a javítások szintén bekerültek a készülő teljes cikkekbe. A szakdolgozatok értékelése során elsősorban az ekvivalenciát, illetve a helyesírási és nyelvi szabályokat érintő hibák kerülnek előtérbe, azonban a publikáláshoz ennél mélyebb lektorálásra volt szükség.

A tavaszi félévben meghirdetett szabadon választható lektorálási gyakorlatok kurzus kiváló lehetőséget nyújtott, hogy tanári vezetéssel alapos – a szakdolgozati javításon túl –, úgymond kettős lektorálásnak vessük alá a lefordított, immár teljes fordított tanulmányokat. Mire a célnyelvi szövegek fordítása elkészült, a kurzus hallgatói már elsajátították a lektorálás elméleti alapjait, és kisebb feladatok során gyakorlatra is szert tehettek a fordított szövegek lektorálása terén. A tanulmánykötetbe készülő cikkek lektorálása a kurzus lezárásaként egyfajta „vizsgát” is jelentett a számukra. A lektorok párban dolgoztak, segítve egymást a munkában, de a felmerülő kérdéseket az órán is vitára bocsátottuk, hogy meglegljük a legjobb megoldást. Ezen a szinten a konkrét fordítási és nyelvi problémák kiküszöbölésén túl előtérbe került a célnyelvi szövegek feldolgozhatósága, valamint tudományos stílusa is, hiszen az volt a célunk, hogy a magyar nyelvű tanulmányok önállóan is megállják a helyüket a szakirodalomban. A hallgatók lektori munkáját a lektorálási kurzus oktatójaként és a kötet társszerkesztőjeként vezettem és ellenőriztem. A végső szakmai lektorálásban nagy segítséget nyújtott dr. Zachar Viktor kollégám, az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszékének adjunktusa.

4. Kivitelezés

A kötet tördelését és nyomdai kivitelezését előzetes árajánlat alapján a szak- és tankönyvek megjelentetésével foglalkozó Typotex Kiadó vállalta. Az együttműködés érdekessége, hogy a kiadó kuriózumként tekintett a könyvre; még sohasem foglalkoztak olyan tanulmánykötettel, amely nem kerül kereskedelmi forgalomba, és egyetemi hallgatói fordításokat tartalmaz. A projekt egyediségére való tekintettel kérték, hogy a tanszék honlapján kívül saját webáruházuk honlapjára is kikerülhessen a kötet, díjtalan letöltési lehetőséggel. Rugalmasan hozzájárultak továbbá, hogy magunk tervezhessük a könyvborítót; a csodálatos grafika tanszékünk egykori hallgatójának, Berki Évának a művészi munkája, aki diplomaszerezése óta sikeres szakfordító és konferenciatolmács karriert futott be. A kötet hivatalos megjelenését, műszaki kivitelezését pályázati úton támogatta az ELTE Hallgatói Önkormányzata.

A fordított és gondosan lektorált tanulmányokat a tanszékvezetőnk által írt előszóval együtt átadtuk a kiadónak, ahol megtörtént a szöveg műszaki tördelése. A szokásos kiadói protokollt követve megkaptuk a betördelt anyagot, digitálisan és papíralapon, hogy elvégezzük a korrektúrát, vagyis a célnyelvi szöveg végső ellenőrzését az utolsó tördelési, helyesírási, nyelvtani és egyéb hibák kiszűrésére. Az anyagot továbbítottuk a fordítóknak és a lektoroknak, akik még egyszer átnézték a szövegüket, és elküldték az észlelt problémákat. Az összegyűjtött visszajelzések alapján és újabb tüzetes átnézését követően a kötet szerkesztői felvezették a korrektúrát az imprimatúrára, majd átadták a javított anyagot a kiadónak. A tördelőszerkesztő elvégezte a kért módosításokat, és ezt követően már csak a nyomtatás maradt hátra. A nyomás után minden fordító, lektor és szerkesztő kezébe vehette saját tiszteletpéldányát, valamint a Fordí-

tó- és Tolmácsképző Tanszék könyvtárába is került két kötet, míg a digitálisan elérhető változat felkerült a tanszék honlapjára. A tanulmányok szerzői hálásan gratuláltak a hallgatók munkájához, többen – közöttük Anthony Pym és Tuija Kinnunen – saját honlapjukra is feltették a fordított szövegeket, továbbá az egyik tanulmány (Sabine Braun: *Az audiovizuális fordítás értelmezése kognitív pragmatikai szemléletmódban: Avagy jó, ha releváns a fordítás*) Regényi Petra fordításában felkerült a *Target Online* fordított cikkeket megjelentető honlapjára is. Külön elismerés a hallgatók számára, hogy a szerzők büszkék az általuk készített fordításokra.

5. Tanulságok

A *Fordítástudomány – fordításban* című, hallgatói fordításokat tartalmazó tanulmánykötet megjelentetését célzó projekt egyik legfőbb tanulsága, hogy egy efféle célkitűzés véghezvitele korántsem lehetetlen vagy túlzottan ambiciózus vállalkozás. A projektet széles körű támogatás övezte, és nem is csupán a hallgatók részéről, akik a vártnál jelentősen nagyobb lelkesedéssel fogadták a publikáció lehetőségét, és rendkívüli precizitással vetették magukat a munkába, elvégezték a fordítást, illetve a lektorálást, vállalva a publikálással járó további terheket és feladatokat is – a tanulási célokon és a szakdolgozat „letudásán” túlmutató tét a jelek szerint mintegy megsokszorozta a szakmai buzgóságukat. Érdemes tehát olyan nagyszabású feladatok elé állítani a hallgatóinkat, amely valódi és valós értelmet ad a munkájuknak, továbbá szervesen illeszkedik a képzési tervhez és célkitűzésekhez. Az alábbiakban az egyik fordító, Zombori Réka véleményét szeretném idézni a projekt értékét és jelentőségét illetően:

Számomra azért jelentett sokat a projekt, mert ez volt az első olyan munkám, amelyik kétszeres lektoráláson ment keresztül, ezáltal a szöveg olyan lett, mintha eredetileg is magyarul íródott volna. Tapasztalatom szerint az általam fordított szövegek esetében mindig maradnak olyan részek, amelyekkel nem vagyok elégedett, ugyanakkor most a kettős lektorálás által a szöveg apróbb és jelentősebb helytelenségei, a megfogalmazás ügyetlensége is kiigazításra került. Számomra felemelő volt, amikor a végén elolvastam a végleges változatot. Köszönöm a lehetőséget, örülök, hogy részt vehettem benne!

A projekt a fordítások lektorálásában részt vevő hallgatók szakmai kompetenciájának fejlesztéséhez is nagymértékben hozzájárult, hiszen a lektorálás gyakorlati oktatása mostanáig nem képezte a kötelezően elsajátítandó tananyag részét, jóllehet a szakmában gyakran kell a fordítóknak is lektorálási feladatokat teljesíteniük. A lektorálási feladat előnyeiről fogalmazta meg egyik „lektorunk”, Korponai Zsolt az alábbi véleményt:

Összességében úgy vélem, hasznos volt a tanulmányokat „élesben” lektorálni, hiszen nyilvánvalóan többet és behatóbban foglalkoztam egy olyan

cikkkel, amelyről tudtam, hogy nyomtatásban is megjelenik. Ez a „tét” minden szempontból a hasznunkra volt. Az órai visszajelzések hasznosak voltak a szakmai fejlődésem szempontjából, sok újat tanultam a lektorálással kapcsolatban. Az is segített, hogy a felvetődő problémákat együtt vitattuk meg, mert így több olyan kérdésre is választ kaptam, amelyeket jómagam fel sem tettem volna, hiszen evidenciának gondoltam őket. Utólag kiderült, hogy volt, amit jól sejtettem, azonban volt, ami a későbbiekben hibaforrás lehetett volna, így jó, hogy ezeket sikerült kiküszöbölnünk. Leginkább az órák műhelyjellegét élveztem, mert a többi hallgatóval mindig tudtunk véleményeket ütköztetni, és ez általában hasznos volt, úgy érzem, minden részt vevő fél számára.

A tanulmánykötet megjelentetése és a hozzá szorosan kapcsolódó lektorálási feladatok, illetve az azokból származó tapasztalat egyik örvendetes hozadéka, hogy a lektorálást végző hallgatók közül hárman is sikerrel szerepeltek a tanszék által meghirdetett szakfordító-lektori vizsgán szakfordítói diplomájuk után, kamatoztatva a projekt során megszerzett ismereteket.

Tanulásként szeretném kiemelni a hazai és a nemzetközi szinten dolgozó kollégák, különösen tanszékvezetőnk, dr. Horváth Ildikó támogatását a projektet illetően. Egy hallgatói fordításokat publikáló kötet összeállítása mindig nagy kockázattal jár, hiszen a kezdő fordítók szövegprodukcója többnyire korántsem tökéletes, mindig sok munka akad a fordítással. Ennek ellenére mindnyájan felismertük a projekt értékét a hallgatók szakmai fejlődése szempontjából, és érdemesnek láttuk vállalni a kockázatot, befektetni az esetlegesen szükséges többlet energiát. A kötet megjelentetése egy alkotóközösség együttes munkájának eredménye: összekovácsolta a projekt résztvevőit, megerősítve a kölcsönös megbecsülésen alapuló kollegiális kapcsolatot szerző és fordító, fordító és lektor, tanár és diák között.

A kötet címe:

Robin E., Varga D. Á. (szerk.) 2018. *Fordítástudomány – fordításban*. Budapest: Typotex.

A kötetben megjelent tanulmányok

- Séverine Hubscher-Davidson: Érzelmi intelligencia és fordítástudomány: egy új híd (2013. *Emotional Intelligence and Translation Studies: A New Bridge*. *Meta: Translators' Journal* Vol. 58. No. 2. 324–346.) Fordító: Zalasch Tímea és Kornokovits Bianka
- Anthony Pym: A fordítás mint kockázatkezelés (2015. *Translating as risk management*. *Journal of Pragmatics* Vol. 85. 67–80.) Fordító: Schiller Csenge
- Rosa Maria Bollettieri Bosinelli és Ira Torresi: Palackba zárt üzenet: az emlékezet fordítása, a fordítás emlékezete (2016. *Message(s) in a bottle: translating memory, the memory of translation*. *inTRAlinea* Vol. 18. 1–8.) Fordító: Talabér Annabella

- Braun Sabine: Az audiovizuális fordítás értelmezése kognitív pragmatikai szemléletmódban. Avagy jó, ha releváns a fordítás? (2016. The importance of being relevant? A cognitive-pragmatic framework for conceptualising audiovisual translation. *Target*. Vol. 28. No. 2. 302–313.) Fordító: Regényi Petra
- Anthony Pym: Fordítói készségek a gépi fordítás korában (2013. Translation Skill-Sets in a Machine-Translation Age. *Meta: Translators' Journal* Vol. 58. No. 3. 487–503.) Fordító: Varga Dóra Ágnes
- Lindsay Bywood, Panayota Georgakopoulou és Thierry Etchegoyhen: Nézzünk szembe a fenyegetéssel: gépi fordítás alkalmazása a feliratozásban (2017. Embracing the threat: machine translation as a solution for subtitling. *Perspectives* Vol. 25. No. 3. 492–508.) Fordító: Tóth Adrienn
- Julie McDonough Dolmaya: A mindenkori emberi tudás bővítése: Wikipédia, fordítás és nyelvi igazságosság (2017. Expanding the sum of all human knowledge: Wikipedia, translation and linguistic justice. *The Translator* Vol. 23. No. 2. 143–157.) Fordító: Zombori Réka
- Valeria Petrocchi: Pedagógiai célú fordítás kontra fordításoktatás: kompromisszum elmélet és gyakorlat között (2014. Pedagogic Translation vs. Translation Teaching: A Compromise Between Theory and Practice. *Italica* Vol. 91. No. 1. 95–109.) Fordító: Tóth Regina
- Tuija Kinnunen: Tolmácsolt interakció testi és térbeli jellemzői a bíróságon (2017. Körperlich-räumliche Aspekte gedolmetschter Interaktion im Gericht. *trans-kom* Vol. 10. No. 1. 45–74.) Fordító: Cziráki Tímea